

KADER EN RUIMTE VOOR PROFESSIONALS TOEKOMSTSCENARIO KIND- EN GEZINSBESCHERMING

Dialogoversie 1
Januari 2024

Het Toekomstscenario Kind-en Gezinsbescherming betekent ook vernieuwd vakmanschap voor professionals van lokale teams en regionale veiligheidsteams in het (samen) werken met gezinnen en huishoudens die te maken hebben met lichamelijk, emotioneel en seksueel gewelddadig, misbruikend en verwaarlozend relationeel gedrag. Het uitgangspunt daarbij is altijd de autonomie van het gezin/huishouden. Dit kader geeft richting aan de noodzakelijke verandering en biedt professionals houvast en de ruimte om te doen wat nodig is voor dit gezin/huishouden.

1 Inhoud

1	Inleiding.....	2
2	Eenduidigheid in taal.....	4
3	Autonomie van het gezin en huishouden.....	4
4	Handelingskader met handelingsruimte.....	6
5	De essentie van het vernieuwde vak.....	7
6	Het vernieuwde vakmanschap van professionals in lokale teams en regionale veiligheidsteams ..	9
6.1	Grondhouding	9
6.2	Vaardigheden.....	11
6.3	Visie Gefaseerd Samenwerken voor Veiligheid	12
6.4	Vakkennis.....	14
7	Aanvullende kennis voor professionals lokale teams.....	16
8	Aanvullende expertise voor professionals van regionale veiligheidsteams	18
9	Facilitering van professionals.....	19
9.1	Samenwerking op alle niveaus	19
10	Tot slot.....	21

1 Inleiding

Deze eerste dialogversie ‘kader en ruimte’ is bedoeld voor professionals van lokale teams en regionale veiligheidsteams die werken met alle leden van het gezin/huishouden¹, van – 10 maanden tot 100+ jaar,² bij wie sprake is van lichamelijk, emotioneel en seksueel gewelddadig, misbruikend en verwaarlozend³ relationeel⁴ gedrag⁵.

Dit gedrag, met de onderliggende patronen, is vaak structureel en ontwrichtend en heeft een samenhangende en duurzame aanpak nodig.

De maatschappelijke opgave van het Toekomstscenario Kind- en Gezinsbescherming (TKG)⁶ heeft als doel met en voor deze gezinnen en huishoudens duurzame veiligheid⁷ door herstel te bereiken.

Ondanks veler inspanningen slagen we hier in Nederland nog onvoldoende in.

Als een van de onderdelen van het TKG geeft dit handelingskader sturing aan het (samen)werken van professionals met deze gezinnen en huishoudens en met elkaar. Dit vraagt vernieuwd vakmanschap.

De autonomie van het gezin en huishouden is hierbij altijd leidend, ondersteund door de basisprincipes van het TKG (rechtsbeschermend en transparant, lerend, eenvoudig en gezinsgericht).

Het handelingskader is een van de middelen om tot een oplossing te komen voor de huidige problemen in het stelsel. Het ondersteunt en stimuleert professionals en organisaties om met een andere (brede) blik en vakmanschap gezinnen en huishoudens te activeren en te helpen bij het stoppen van lichamelijk, emotioneel en seksueel gewelddadig, misbruikend en verwaarlozend relationeel gedrag. Sturing op die verandering is noodzakelijk: waar willen we naar toe en hoe zien we dat voor ons? Het is geen kwestie van een beetje beter samenwerken of een beetje aanpassen. De geschiedenis⁸ leert ons dat we er met de huidige inrichting van het stelsel, de onderliggende waarden en overtuigingen en de huidige manier van werken onvoldoende in slagen om lichamelijk, emotioneel en seksueel gewelddadig, misbruikend en verwaarlozend relationeel gedrag te stoppen.¹⁰ En als mensen, om welke reden dan ook, met dit gedrag te maken krijgen, moet het gewoon worden

¹ Er wordt gesproken over gezin en huishouden om zowel gezinnen met als zonder kinderen aan te duiden en om aan te geven dat het TS niet alleen gaat over mensen die op één locatie samenleven.

² Er is gekozen voor de doelgroep van -10 maanden tot 100+. Juist als er in gezin/huishouden sprake is van (een vermoeden van) dit gedrag, is het van belang dat ook tijdig gepraat wordt over een eventuele kinderwens in het kader van preventie (‘kansrijke start’, ‘nu niet zwanger’).

³ Er is gezocht naar een gevalideerde omschrijving van het ‘onveilige’ gedrag. Onveiligheid is een niet gevalideerd begrip. Bovenstaande omschrijving is geïnspireerd door: Zeanah & Humphreys (2018)

⁴ Na veel discussie is gekozen voor relationeel in plaats van huiselijke kring, thuissituatie of afhankelijkheidsrelatie. Het doel is om aan te geven dat dit gedrag plaatsvindt binnen een relatie. De aard van die relatie kan verschillend zijn. Het gaat om een relatie waarin mensen beschadigd raken en/of tekortkomen in behoefte. De locatie waar het schadelijk gedrag plaatsvindt, doet er niet toe. Tijdens de nog te voeren gesprekken in de eerste helft van 2024, zal deze omschrijving onderwerp van gesprek zijn.

⁵ Gedrag is toegevoegd, omdat het gedrag schadelijk is en interventies gericht zijn op gedragsverandering, de onderliggende patronen en hun oorzaken.

⁶ Programmaplan Toekomstscenario: *“Bieden van tijdige passende samenhangende hulp en bescherming aan kinderen en volwassenen die te maken hebben met een (acute of structurele) bedreiging van een gezonde en veilige thuissituatie om deze bedreiging in een zo vroeg mogelijk stadium weg te nemen dan wel om te voorkomen dat de situatie blijft voortduren of verergert. Hierbij wordt samen met de betrokken kinderen en/of volwassenen een analyse gemaakt van wat er aan de hand is en wie wat nodig heeft. De benodigde hulp en ondersteuning wordt zoveel mogelijk op elkaar afgestemd”*.

⁷ Er is nog geen betere omschrijving gevonden voor ‘veiligheid’. Ook dat is in 2024 onderwerp van gesprek.

⁸ S. Stellaard, *Boemerangbeleid*, 2023, Boom

⁹ <https://www.igj.nl/actueel/nieuws/2023/10/18/crisis-jeugdbeschermingsketen-zichtbaar-bij-calamiteiten-en-geweldsincidenten>

¹⁰ Zie de onderzoeken van het Verwey Jonker Instituut

om hulp te vragen. En ook dat mensen in hun omgeving het gewoon vinden om hierover het gesprek aan te gaan en samen hulp te zoeken.

Het vernieuwde vakmanschap van de professionals sluit aan bij het dagelijkse leven van gezinnen en huishoudens en de dagelijkse werkpraktijk.

Professionals werken samen met alle leden van het gezin en huishouden (systeemgericht werken) en de voor hen belangrijke anderen¹¹, in alle leefgebieden zoals wonen, werk, inkomen en persoonlijke problemen. Hierbij ligt de focus op het bereiken van duurzame veiligheid. Dit gebeurt dichtbij, in de leefomgeving van het gezin/huishouden, waarbij veelvoorkomende problemen in de buurt of wijk worden gesignaleerd en geagendeerd bij bestuur en beleidsmakers en de aanwezigheid van een steunstructuur wordt gestimuleerd.

Professionals worden in de uitoefening van hun vak in een complexe context, maximaal gefaciliteerd door bestuur, beleid, management en toezichthouders. Er is ruimte nodig om te leren en te reflecteren.

Deze dialoogversie is tot stand gekomen in diverse gesprekken met een ontwikkelgroep. Deze bestaat uit vier proeftuinen voor het Toekomstscenario Kind- en Gezinsbescherming (Amsterdam-Amstelland, Utrecht, Foodvalley en Hart van Brabant). Zij beproeven de bouwsteen 'Handelingskader'. Naast de ontwikkelgroep is een reviewgroep van gedragswetenschappers betrokken, waarin expertise aanwezig is vanuit de lokale teams, Gecertificeerde Instellingen voor jeugdbescherming, Raad voor de Kinderbescherming en Veilig Thuis. De gedragswetenschappers nemen zonder last en ruggenspraak deel en brengen de expertise vanuit de genoemde sectoren in.

De dialoogversie richt zich vooral op de essentie van de beoogde verandering voor het werk van de professionals in lokale teams en regionale veiligheidsteams.

Er is nog veel werk te verzetten om in 2024 te komen tot één landelijk handelingskader. De ontwikkelgroep stelt zich voor dat er uiteindelijk een hoofddocument is, dat professionals houvast biedt voor het (samen)werken met deze gezinnen en huishoudens. Dit document wordt daarvoor in 2024 aangevuld met verdiepende en randvoorwaardelijke modules. Zo wordt recht gedaan aan de samenhang met andere onderwerpen en sectoren en biedt dit een kader voor professionals in het primaire proces, gefaciliteerd door hun organisatie en opdrachtgevers.

In 2024 wordt met ervaringsdeskundigen, professionals in het werkveld en bestuur en beleid de dialoog verder gevoerd en gaan de vier proeftuinen verder met het beproeven van dit handelingskader. Op basis van de dialoog en de opgedane ervaring zal eind 2024 het handelingskader voorliggen.

Door deze co-creatie proberen we recht te doen aan de weerbarstige werkpraktijk.

Het handelingskader blijft ook daarna een dynamisch document dat steeds verder ontwikkeld wordt.

¹¹ Er is gekozen voor de term 'voor hen belangrijke anderen' om het relevante eigen netwerk van de leden van het gezin/huishouden aan te duiden.

2 Eenduidigheid in taal

De maatschappelijke opgave van het TKG vraagt om samenwerking van professionals met alle leden van het gezin/huishouden, voor hen belangrijke anderen en om onderlinge samenwerking tussen professionals. Samenwerken begint met elkaar te verstaan en doorvragen naar wat de ander bedoelt, nieuwsgierig te zijn en te luisteren zonder de ander te proberen te overtuigen. Afhankelijk van rol en situatie worden met dezelfde woorden soms andere dingen bedoeld.

Wat bedoelen we bijvoorbeeld met (on)veiligheid? Wie vinden we deel uitmaken van de thuissituatie of huiselijke kring? Wat betekent directe, stabiele of duurzame veiligheid?

In dit document wordt gebruik gemaakt van de omschrijvingen, zoals die tijdens de sessies met de ontwikkelgroep zijn geformuleerd en aangescherpt met de feedback van de reviewgroep. Deze omschrijvingen komen niet altijd overeen met de gehanteerde begrippen in het programmaplan van het TKG. In dialoog met het veld verwachten we in 2024 tot omschrijvingen te komen, die zo goed mogelijk aansluiten bij het dagelijkse leven¹² van gezinnen en huishoudens, de werkpraktijk van professionals én zoveel mogelijk gevalideerd zijn op basis van wetenschappelijk onderzoek en/of consensus onder (praktijk)experts.

Bij ieder eerste gebruik van een begrip is een voetnoot opgenomen met uitleg over de gemaakte keuze. Er is gezocht naar een gevalideerde omschrijving voor het begrip 'onveiligheid binnen afhankelijkheidsrelaties'. Geïnspireerd door Zeanah & Humphreys (2018) is de ontwikkelgroep gekomen tot 'lichamelijk, emotioneel en seksueel gewelddadig, misbruikend en verwaarlozend relationeel gedrag'.

De volledigheid en zorgvuldigheid van deze omschrijving brengt het risico met zich mee dat deze in de praktijk niet gebruikt wordt en we niet tot de beoogde eenduidigheid van taal komen. De reviewgroep van gedragswetenschappers wil graag de begrippen 'veilig en onveilig gedrag' blijven hanteren. Graag voeren we hierover dan ook de dialoog in 2024, evenals over andere begrippen. Op dit moment is er nog geen beter alternatief voor het woord veiligheid.

3 Autonomie van het gezin en huishouden

Autonomie van het gezin/huishouden is altijd de basis voor het (samen) werken van professionals met het gezin/huishouden. De onderbouwing hiervoor ligt in de determinatie- of zelfbeschikkingstheorie¹³ en de complexiteitstheorie.

Determinatie of zelfbeschikkingstheorie

Ieder mens kent drie psychologische basisbehoeften: autonomie, relationele of sociale verbondenheid en competentie:

- Ieder mens wil eigenaarschap over het eigen leven en individuele vrijheid en zelfbeschikking ervaren en zoveel mogelijk aan het stuur zitten voor het eigen leven. Dit is niet hetzelfde als onafhankelijk zijn van anderen of alles op eigen kracht kunnen.

¹² Gekozen is voor dagelijks leven. Dat sluit beter aan bij gezinnen/huishoudens dan leefwereld. Het gaat over hun dagelijkse leven.

¹³ DECI, E.L.; RYAN, R.M., 'Overview of Self-Determination Theory: An Organismic Dialectical Perspective', Handbook of Self-Determination Research, 2002

- Het verlangen naar interactie, verbinding en de ervaring voor anderen te zorgen, is universeel. We zijn als mensen verbonden met de mensen die bij ons horen. Onze gezinnen van herkomst en onze familie in vorige generaties vormen het basispatroon van ons leven en de toekomst van nieuwe generaties.
- En tot slot willen mensen graag succesvol zijn in het verwezenlijken van hun leven. Zij willen zich in staat voelen en/of de benodigde kennis en kunde verwerven om dit ook te kunnen doen.

Deze menselijke behoeften worden altijd gerespecteerd, ook als er sprake is van lichamelijk, emotioneel en seksueel gewelddadig, misbruikend en verwaarlozend relationeel gedrag. Psychologische groei, integriteit en welzijn worden bevorderd wanneer aan de drie basisbehoeften wordt voldaan.

In onze samenleving heeft de laatste decennia een paradigmashift plaatsgevonden waarbij deze basisbehoeften zijn vertaald naar het individuele vermogen van mensen om zelf regie te voeren over gezondheid en welbevinden in de fysieke, sociale en emotionele uitdagingen van het leven. De aandacht is gericht op de veerkracht en vitaliteit van ieder individu om zo veel mogelijk (weer) eigenstandig het eigen leven te leiden. Als gevolg van bijvoorbeeld life-events, trauma's, een verstandelijke beperking, een psychiatrische aandoening of verslavingsproblematiek, kan het zijn dat het iemand niet (meer) lukt om zich op een veilige manier te gedragen of te reageren. Maar ook in die omstandigheden blijven de basisbehoeften overeind en zijn deze altijd leidend in het werk van professionals.

Complexiteitstheorie

Iedereen is mens zoals miljoenen anderen en op basis daarvan weten we wat de basisbehoeften zijn. Maar tegelijkertijd is ieder mens uniek en weten we niet zeker wat deze mens bezig houdt en verlangt. Vanwege deze uniciteit kunnen we niet zonder meer zeggen wat goed is voor deze unieke mens. Dat is essentieel in het begrijpen waar ondersteuning en hulp iedere keer opnieuw vragen om afstemmen en aansluiten.¹⁴

Bij complexe hulpvragen op meerdere leefgebieden is het ene probleem vaak verknoopt met het andere. Het is niet duidelijk wat de relatie is tussen oorzaak en gevolg (complexiteitstheorie) en welk probleem de meeste prioriteit heeft. Meerdere factoren zijn bepalend die ook nog dynamisch en situationeel kunnen zijn. Bijvoorbeeld vraagstukken op het gebied van opvoeden, relaties, persoonlijk welbevinden en financiën. Het is niet zo dat bepaalde input altijd dezelfde output geeft. Het volgen van een stappenplan of protocol leidt niet altijd tot eenzelfde vast resultaat. Acties, ook die van professionals, hebben een zekere mate van onvoorspelbaarheid en vragen een constant evalueren en reflecteren. Zo wordt steeds aangesloten bij het gezin/huishouden en worden samen in deze situatie zo goed mogelijke keuzes gemaakt. Dit vraagt om samenwerking op alle niveaus, maatwerk, evaluatie en reflectie.

Een niet aansluitend zorgstelsel

Het huidige stelsel en de onderliggende overtuigingen en waarden waarop het stelsel, en de organisaties daarbinnen, sluiten niet aan bij de autonomie van het gezin zoals vanuit deze theorieën

¹⁴ Prof. Baart, A. i.s.m. met den Bakker, J., *De ontdekking van kwaliteit. Theorie en praktijk van relationeel zorg geven*, 2018, SWP

onderbouwd. Hierbij spelen ook de toegenomen mondigheid van mensen en de tijdsgeest waarin niet zomaar meer gedaan wordt wat een ander denkt dat goed is een rol.

De complexiteit en samenhang van problemen in een gezin/huishouden passen niet in het in schotten ingedeelde stelsel. Het stelsel brengt soms schade toe en verergert problemen. De grootste verandering die nodig is, is wellicht de kanteling van procesdenken en regievoeren naar helpen bij het vorm geven van en aansluiten bij het dagelijks leven. Dit vraagt niet 'zomaar iets doen' maar vakmanschap, bestaande uit een grondhouding, vaardigheden en kennis.

4 Handelingskader met handelingsruimte

Een handelingskader met handelingsruimte helpt professionals om voor ieder uniek gezin/huishouden te kunnen doen wat nodig is.

Binnen het kader vraagt dit om professionele handelingsruimte, waarvoor de onderbouwing ook ligt in de zelfdeterminatietheorie¹⁵ (autonomie, competentie en verbondenheid) en de complexiteitstheorie.

Autonomie: professionals ervaren ruimte in de uitoefening van hun vak. Zij worden hierin ondersteund door een richtinggevend handelingskader dat handelingsruimte biedt. Uitgangspunt is de autonomie van de vakbekwame professional die, binnen de aangegeven kaders, samenwerkt met gezinnen/huishoudens, voor hen belangrijke anderen en andere professionals. Autonomie is altijd relationele autonomie: het bestaan als mens en dus ook professional speelt zich af in netwerken van onderlinge samenhang en wederkerigheden.

De kern van professionele autonomie is vakbekwaam kunnen redeneren, verantwoording afleggen over het handelen, zoeken naar zekerheden in standaarden en kaders en daar op een verantwoorde wijze mee omgaan. Standaarden, kaders en wet- en regelgeving helpen professionals om keuzes en interpretaties goed te onderbouwen. Het vraagt om wat je doet (en soms ook laat), goed te onderbouwen.¹⁶ Een teveel aan standaarden en regels is echter niet helpend. Als er teveel voorschriften zijn, is er altijd wel een redenering te vinden bij verschillende beslissingen. De variatie aan vragen en omstandigheden van gezinnen/huishoudens is zo groot dat standaarden er geen recht aan kunnen doen. Uiteindelijk draait het altijd om de vraag: hoe komen we tot een goede beslissing?¹⁷

Vakbekwaam redeneren gaat over het systematisch van vraagverheldering via een gedeelde analyse, op basis van ieders perspectief, tot besluitvorming en het opstellen van relevante doelen en interventies te komen.¹⁸ Vakbekwaam redeneren vraagt om tijd, waaraan vaak gebrek is als gevolg van wachtlijsten. Hier is verandering in de huidige werkpraktijk noodzakelijk, ten dienste van gezinnen/huishoudens én om professionals in staat te stellen hun vak zorgvuldig uit te oefenen. Alleen dan kunnen we het gedroomde toekomstperspectief tot realiteit maken en gezinnen/huishoudens met complexe hulpvragen *sneller, eerder en beter activeren* door het direct inzetten van de meest passende hulp en ondersteuning en het sneller en gelijktijdig toevoegen van experts uit verschillende domeinen. Gedeelde besluitvorming met gezinnen/huishouden, de voor hen

¹⁵ DECI, E.L.; RYAN, R.M., 'Overview of Self-Determination Theory: An Organismic Dialectical Perspective', Handbook of Self-Determination Research, 2002

¹⁶ J. Steenmeijer, *Professionele autonomie in sociaal werk*, 2022, Coutinho

¹⁷ A. van Montfoort, *Professionele oordeelsvorming in het sociaal domein, de vier vensters*, 2020

¹⁸ H. van Leeuwen en M. Geeraets, *Vakbekwaam redeneren in de jeugdhulp*, Boom 2022

belangrijke anderen en de professionals vergroot de kans op haalbare en realistische afspraken om het doel per fase te realiseren. Iedere actie is transparant en kan worden verantwoord. Van professionals wordt verwacht dat zij richting geven aan dit proces.

Competentie: Er is ruimte om, in samenwerking en onderlinge afstemming, te doen wat goed en nodig is. De praktijkkennis van professionals wordt beter ontsloten. Ervarings- praktijk en wetenschappelijke kennis wordt samengebracht. Professionele verantwoording afleggen gebeurt altijd en gebeurt vooral door te leren, door samen (niet vrijblijvend) te reflecteren, ter onderbouwing van het handelen. Professionals ervaren ademruimte om te kunnen reflecteren en vinden het vanzelfsprekend om kritisch bevraagd te worden op hun handelen. De professional is zelf het belangrijkste instrument. Dat betekent dat deze zich bewust is van de eigen normen en waarden. Professionals worden maximaal op hun expertise aangesproken en voegen altijd op maat toe, vanuit de beschikbare vakkennis, wat in deze specifieke context nodig is om uiteindelijk duurzame veiligheid door herstel te realiseren. Het is geen gemakkelijk vak en vraagt veel competenties van professionals.

Verbondenheid: Professionals staan écht naast het gezin, verbinden zich en werken met het gezin en andere professionals samen. Zij dragen een gezamenlijke verantwoordelijkheid voor het activeren en ondersteunen van het gezin/huishouden. Er wordt steeds gekeken wat het vraagstuk van dit gezin/huishouden is en wat ieder daaraan kan bijdragen. Professionals werken samen vanuit eenzelfde grondhouding en focus en voegen hun expertise op maat toe, afhankelijk van de vraag.

Daarnaast is de verbinding in sterke gemeenschappen (buurten, wijken) cruciaal voor de realisatie van de maatschappelijke opgave. Professionals werken aanvullend op gemeenschapskracht en activeren deze. In onze huidige samenleving is deze ondersteuningsstructuur in de buurt/wijk niet vanzelfsprekend.

De complexiteitstheorie maakt helder dat bij deze complexe vraagstukken niet vooraf een duidelijke relatie te zien is tussen oorzaak en gevolg. Het vraagt iedere keer weer om aansluiten, nieuwsgierig zijn naar dit gezin en huishouden en wat bij hen past. Het is geen kwestie van het klakkeloos volgen van de stappen uit een protocol of een bepaalde methodiek. De werkzame factoren die diverse methodieken gemeen hebben, bieden professionals houvast.

5 De essentie van het vernieuwde vak

De focus bij deze gezinnen en huishoudens ligt op het duurzaam stoppen van lichamelijk, emotioneel en seksueel gewelddadig, misbruikend en verwaarlozend relationeel gedrag. Er wordt recht gedaan aan de aard en ernst van de problematiek. Wanneer er sprake is van structureel¹⁹ lichamelijk, emotioneel en seksueel gewelddadig, misbruikend en verwaarlozend relationeel gedrag is aard en ernst niet op voorhand in te schatten. Professionals kennen de grenzen van hun deskundigheid en schakelen dan ook tijdig expertise bij. Een goede analyse is nodig om ook in hele moeilijke situaties te kunnen focussen op directe²⁰ veiligheid, zodat de stress in het gezin/huishouden zakt. Vanuit

¹⁹ Zich herhalende of voortdurende situaties van met lichamelijk, emotioneel en seksueel gewelddadig, misbruikend en verwaarlozend relationeel gedrag.

²⁰ Het lichamelijk, emotioneel en seksueel gewelddadig, misbruikend en verwaarlozend relationeel gedrag is gestopt en dit is geborgd.

verbinding wordt de autonomie van de gezinnen en huishoudens gestimuleerd, ook wanneer het spannend is.

Er is een omslag nodig van denken in processen en het uitvoeren van stappen en procedures naar dichtbij en daadwerkelijk helpen in het dagelijks leven, zodat het lukt om gezinnen en huishoudens met complexe hulpvragen eerder, sneller en beter te activeren en te ondersteunen.

Het vak van professional in een lokaal team of regionaal veiligheidsteam heeft een gemeenschappelijke basis waar het gaat om het werken met gezinnen/huishoudens die te maken hebben met lichamelijk, emotioneel en seksueel gewelddadig, misbruikend en verwaarlozend relationeel gedrag. Afhankelijk van rol en organisatie is specifieke aanvullende kennis nodig. De gemeenschappelijke basis bestaat uit eenzelfde grondhouding, werken vanuit de visie Gefaseerd Samenwerken voor Veiligheid, gespreksvaardigheden en vakkennis. Onderdeel van deze vakkennis is ook systeemgericht en integraal werken en de werkzame elementen uit verschillende methodieken. Er is geen overzicht of advies ten aanzien van methodieken opgenomen. Veel methodieken kennen dezelfde werkzame elementen. Er zijn nog geen robuuste uitspraken te doen over de verhouding tussen de effecten van algemeen werkzame factoren en specifieke methodieken. Er is nog relatief weinig kennis beschikbaar over de resultaten van specifieke methodieken.^{21 22 23}

De essentie van het vernieuwde vakmanschap zijn vakbekwame professionals die:

- Werken vanuit eenzelfde grondhouding die respectvol, onderzoekend, nieuwsgierig, transparant en verbindend is;
- Werken vanuit een gezamenlijke perspectief biedende visie (Gefaseerd Samenwerken voor Veiligheid) die resultaatgericht werkt aan achtereenvolgens directe en stabiele²⁴ veiligheid en duurzame veiligheid door herstel²⁵;
- Gezinnen en huishoudens activeren door samen met hen en voor hen belangrijke anderen kijken naar de samenhang van risicofactoren, die steeds opnieuw tot lichamelijk, emotioneel en seksueel gewelddadig, misbruikend en verwaarlozend relationeel gedrag leiden. Hier wordt samen mee aan de slag gegaan;
- Informele netwerken en steunstructuren activeren, versterken en benutten;
- Een 'doe mentaliteit' hebben in de zin van 'doen wat goed en nodig is' op basis van een goede analyse en zoveel mogelijk met inzet van gevalideerde methodieken;
- Samen reflecteren en leren in een continu proces. Hierbij wordt eerlijk gekeken naar de eigen competenties en wat hierin te leren valt. Het betekent ook leren en weten wanneer 'niet te doen' en het besef bij de professional dat hij/zij het mis kan hebben. Het 'do no harm principe' is altijd van toepassing;

²¹ T. v. Yperen, M.v.d.Steege, A.Addink, L.Boendermaker; *Algemeen en specifiek werkzame factoren in de jeugdzorg*, NJI, 2010

²² <https://www.nji.nl/gezinnen-met-meervoudige-en-complexe-problemen/wat-werkt>

²³ <https://projecten.zonmw.nl/nl/project/bundeling-en-verspreiding-van-kennis-en-aanbevelingen-over-alliantie-en-andere-werkzame>

²⁴ Er zijn al een half jaar geen incidenten meer van lichamelijk, emotioneel en seksueel gewelddadig, misbruikend en verwaarlozend relationeel gedrag en de belangrijkste onderliggende problemen (risicofactoren) hebben geen negatief effect meer op de veiligheid in de relaties.

²⁵ Eenieder kan herstellen van wat er is gebeurd om weer verder te kunnen met het dagelijks leven.

- Het kunnen onderbouwen/uitleggen, oftewel: het kunnen expliciteren van het waarom van de stellen vragen, te nemen besluiten en uit te voeren handelingen op basis van de beschikbare vakkennis, de ervaringskennis van de leden van het gezin/huishouden en de eigen praktijkkennis.
- Integraal samenwerken binnen alle leefgebieden : Eenieder stelt zich ten dienste van de gezamenlijke opgave, is zich bewust is van de wederzijdse afhankelijkheid en stelt zich flexibel op en werkt samen;
- Verantwoordelijkheid voor hun handelen samen dragen en als een team opereren in plaats van dat er naar elkaar doorverwezen of gewezen wordt;
- Bescherming door de overheid bieden door de inzet van bevoegdheden en/of maatregelen als afgewogen is dat dit helpend en proportioneel is om het lichamelijk, emotioneel en seksueel gewelddadig, misbruikend en verwaarlozend relationeel gedrag te stoppen. Uitgangspunt is daarbij een bescheiden rol van de overheid. Het doel van het vernieuwde vakmanschap is het sneller, eerder en beter activeren en helpen van gezinnen en huishoudens waardoor er minder inzet van bevoegdheden en maatregelen nodig is.

Samenvattend vraagt dit vak om activisme: professionals zijn samen met de gemeenschap aan zet om gezinnen en huishoudens te activeren en ondersteunen bij het stoppen van lichamelijk, emotioneel, en seksueel gewelddadig, misbruikend en verwaarlozend relationeel gedrag. Zij zijn goed toegerust voor hun vak (grondhouding, vaardigheden en kennis) en worden in de uitoefening ondersteund door een faciliterende en lerende werkomgeving op alle niveaus. Zij signaleren en agenderen regels en effecten van het stelsel die niet ondersteunen, maar eerder tegenwerken.

6 Het vernieuwde vakmanschap van professionals in lokale teams en regionale veiligheidsteams

In dit hoofdstuk staat de gemeenschappelijke vakkennis wat uitgebreider beschreven die van toepassing is voor professionals in lokale teams en regionale veiligheidsteams die werken met gezinnen en huishoudens waar sprake is van lichamelijk, emotioneel en seksueel gewelddadig, misbruikend en verwaarlozend relationeel gedrag.

6.1 Grondhouding

De grondhouding van professionals die werken met gezinnen/huishoudens waarin lichamelijk, emotioneel en seksueel gewelddadig, misbruikend en verwaarlozend relationeel gedrag aanwezig is, gaat uit van wat het gezin/huishouden nodig heeft om dit te bereiken in plaats van proces- en systeem denken. De autonomie van het gezin/huishouden is altijd de basis.

1. Er wordt respectvol omgegaan met de ongelijke positie van gezin/ huishouden door professionals.
Gezinnen en huishoudens hebben regie over hun eigen leven en keuzes die ze daarin maken.

Professionals sluiten maximaal aan op hun verhaal en activeren waar nodig in het dagelijks leven. Zij investeren in een gelijkwaardige werkrelatie met het gezin en huishouden op basis van vrijwilligheid en toetsen steeds bij zichzelf, de leden van het gezin en huishouden en collega's of ze nog in samenwerking zijn met dit gezin en huishouden of niet. Professionals zijn zich daarbij bewust van de ongelijke positie en laten de ander de regie behouden, zoveel als mogelijk en gewenst. Als blijkt dat het lichamelijk, emotioneel en seksueel gewelddadig, misbruikend en verwaarlozend relationeel gedrag niet gestopt wordt, kan overgegaan worden tot de inzet van bevoegdheden en/of maatregel. De professional houdt zich ook dan aan alle punten van de grondhouding en stelt altijd de vraag of ingrijpen niet schadelijker is dan niet ingrijpen.

2. Onderzoeken en nieuwsgierig zijn:

Professionals zien en waarderen alle betrokkenen en hebben aandacht voor het versterken van de kwaliteit van de relaties. Bij (een vermoeden van) lichamelijk, emotioneel en seksueel gewelddadig, misbruikend en verwaarlozend relationeel gedrag wordt dit concreet uitgevraagd bij alle betrokkenen, zodat we een zo compleet mogelijk en gezamenlijk beeld hebben. Dit gebeurt met begrip voor ieders perspectief.

3. Verbinden:

Professionals die betrokken zijn bij een gezin/huishouden werken nauw met elkaar samen ten dienste van het gezin/huishouden en voor hen belangrijke anderen. Er is respect voor elkaars expertise en voor multiperspectiviteit. Zij vormen samen een team met en rond het gezin/huishouden.

4. Transparant:

Professionals zijn altijd transparant over hun handelen: met informatie, uitleg over de resultaten waar naartoe gewerkt wordt, waarom bepaalde vragen gesteld worden of beoogde stappen gezet worden en de manier van werken en samenwerken, met duidelijkheid over ieders rol. Deze transparantie is er vanaf het eerste contact en een mogelijke overgang naar het voorbereiden of inzetten van overheidsmaatregelen wordt altijd gemarkeerd en is duidelijk. Dit gebeurt wanneer het, ondanks alle inspanningen en samenwerking, niet lukt om lichamelijk, emotioneel en seksueel gewelddadig, misbruikend en verwaarlozend relationeel gedrag te stoppen. Professionals zijn telkens weer duidelijk over de vrijwilligheid en keuzevrijheid die er al dan niet is.

5. Vasthoudend, activistisch, verdragend en verdragend:

Dit vak vraagt vasthoudendheid en activisme: vasthoudendheid om bij het gezin/huishouden te blijven. Het is niet niks doen, maar zaken zijn ook niet een-twee-drie opgelost.

Activisme om de onderliggende problemen te agenderen, ingebed te zijn in de buurt/wijk waar je werkt en daar mee vorm te geven aan gemeenschapskracht en specifieke problemen op huishouden- of wijkniveau, te signaleren en agenderen. Ook structurele, hardnekkige problemen worden gesignaleerd en geagendeerd op beleidsmatig en bestuurlijk niveau.

6. Professionals zijn zich er steeds van bewust dat ze het ook verkeerd²⁶ kunnen hebben.

Reflecteren op eigen waarden, normen en werkwijze, competentie en gekozen route, is

²⁶E. Munro: "The single most important factor in minimizing error (in child protection practice) is to admit that you may be wrong", 2002: 141

vanzelfsprekend. Zij staan open voor meerdere perspectieven en manieren om het doel te bereiken. Altijd wordt de vraag gesteld of de hulp geen schade toebrengt, bijvoorbeeld omdat de toegang tot deze hulp te lang op zich laat wachten. Of de lastige afweging of ingrijpen schadelijker is dan niet ingrijpen. Als blijkt dat het anders is of uitpakt dan gedacht, wordt dit erkend.

Deze grondhouding is de basis voor een goede werkrelatie. Een goede werkrelatie is een belangrijke werkzame factor in het activeren en helpen om lichamelijk, emotioneel en seksueel gewelddadig, misbruikend en verwaarlozend relationeel gedrag te stoppen. Als de relatie niet goed is, halen expertise en bewezen interventies weinig tot niets uit.²⁷

6.2 Vaardigheden

Onderstaand overzicht is bedoeld om de aandacht te vestigen op de vaardigheden die expliciet gevraagd worden in het vernieuwde vakmanschap in het (samen) werken met gezinnen/huishoudens die te maken hebben met lichamelijk, emotioneel en seksueel gewelddadig, misbruikend en verwaarlozend relationeel gedrag. Deze vaardigheden activeren en steunen de leden van het gezin en huishouden om te doen wat nodig is om tot duurzame veiligheid te komen:

- Kritisch zijn naar zichzelf en naar andere professionals, reflecteren en verantwoording afleggen: durven en kunnen bevragen en aanspreken van anderen op afspraken en verwachtingen, kritisch evalueren.
- Concretiseren van afspraken en acties en hier opvolging aan geven.
- In de leefwereld van het gezin/huishouden aanwezig zijn (outreaching werken).
- Verbinden met en aansluiten bij alle leden van het gezin/huishouden en voor hen belangrijke anderen.
- Inlevend en onbevooroordeeld luisteren, erkenning geven en waardevrije taal gebruiken.
- Transparant en eerlijk benoemen van wat je doet en waarom, en wat de volgende stap zal en kan zijn. Duidelijk aangeven wanneer andere bevoegdheden worden ingezet die kunnen leiden tot de inzet van een juridische maatregel en waarom.
- Kunnen vertragen en verdragen en soms ook niets doen.
- In concrete bewoordingen doorvragen op een respectvolle, neutrale manier.
- De focus vasthouden en vasthoudend zijn.
- Ongemak toelaten van wat dit teweegbrengt en de ander blijven motiveren door erkenning te geven en respectvol te blijven aansluiten.
- De grenzen van de eigen deskundigheid onderkennen en tijdig expertise bijschakelen.
- Vaak voorkomende problemen in een buurt/wijk kunnen signaleren en agenderen bij beleidsmakers en bestuurders.
- Out of the box kunnen denken (of mee laten denken) om doelen te behalen en daarvoor inzetten wat nodig is.

²⁷ Prof. Baart, A. i.s.m. met den Bakker, J., *De ontdekking van kwaliteit. Theorie en praktijk van relationeel zorg geven*, 2018, B.V. Uitgeverij SWP

6.3 Visie Gefaseerd Samenwerken voor Veiligheid ^{28 29}

Lichamelijk, emotioneel en seksueel gewelddadig, misbruikend en verwaarlozend relationeel gedrag is een complex vraagstuk, allereerst voor het gezin/huishouden zelf. Het vraagt voortdurend om te kijken vanuit meerdere perspectieven. Een eendimensionale blik schiet altijd tekort. Veel factoren hebben geleid tot de ontstane situatie.

Zo concludeert promovenda Suzanne Bouma begin januari 2024 in haar proefschrift 'Werk als oplossing? Narratieven over de waarde van werk ter preventie van en herstel na partnergeweld' dat het een onjuiste én gevaarlijke aanname is dat het bevorderen van economische zelfstandigheid de beste bescherming biedt tegen partnergeweld.³⁰

De visie Gefaseerd Samenwerken voor Veiligheid (GSV) gaat uit van multiperspectiviteit: ervarings-, praktijk- en wetenschappelijke kennis bieden samen een gemeenschappelijk beeld. GSV gaat over het systematisch in kaart brengen van respectievelijk informatie over (on)veiligheid (1^e fase van directe veiligheid), risicofactoren (2^e fase van stabiele veiligheid) en beoogd herstel (3^e fase van duurzame veiligheid door herstel). Zo wordt tot een gedeelde visie gekomen welk lichamelijk, emotioneel en seksueel gewelddadig, misbruikend en verwaarlozend relationeel gedrag moet stoppen, op welke risicofactoren en op welke wensen voor herstel en het plan van aanpak gericht gaat worden. Alleen dan kunnen we het gedroomde toekomstperspectief tot realiteit maken en gezinnen/huishoudens met complexe hulpvragen *sneller, eerder en beter activeren* door het direct inzetten van de meest passende hulp en ondersteuning én het sneller en gelijktijdig toevoegen van experts uit verschillende domeinen. Gedeelde besluitvorming met gezinnen/huishouden, de voor hen belangrijke anderen en de professionals vergroot de kans op haalbare en realistische afspraken om het doel per fase te realiseren. Iedere actie is transparant en wordt verantwoord. Van professionals wordt verwacht dat zij richting geven aan dit proces.

Van alle partijen vraagt dit de bereidheid om vanuit dezelfde visie en een gezamenlijk proces te werken. Wanneer iedere organisatie het eigen proces blijft volgen, komt echte samenwerking ten dienste van het gezin/huishouden niet tot stand.

GSV kent drie fasen: eerst werken aan directe veiligheid, vervolgens aan stabiele veiligheid en tot slot aan duurzame veiligheid door herstel. Iedere fase wordt afgesloten als de bedoelde en gewenste resultaten op veiligheid van die fase zijn bereikt, ten dienste van het gezin/huishouden.

De bedoelde en gewenste resultaten per fase zijn:

- Directe veiligheid: het lichamelijk, emotioneel en seksueel gewelddadig, misbruikend en verwaarlozend relationeel gedrag (waaronder de crisissen wanneer het acuut onveilig kan worden met fysiek en ernstig gevaar) is gestopt en dit is geborgd met behoud van de meest effectieve veiligheidsafspraken. Hierdoor neemt de stress bij het gezin/huishouden af en ontstaat er ruimte om te werken aan de risicofactoren die steeds opnieuw dit

²⁸ *Eerst samenwerken voor veiligheid, dan samenwerken voor risicogestuurde zorg*, Een duurzame visie op ketenzorg bij huiselijk geweld, kindermishandeling en seksueel misbruik, en de centrale rol hierbij van het triage-instrument Veilig Thuis, 2016, uitgave VNG/GGD GHOR

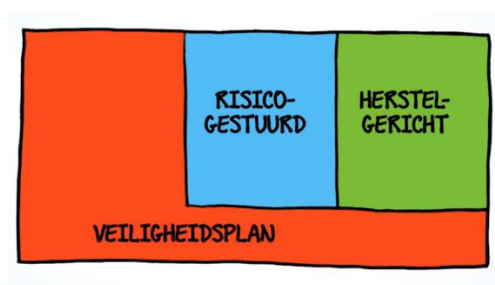
²⁹ Het is nog niet gelukt om een betere omschrijving voor veiligheid te vinden, behalve de afwezigheid van lichamelijk, emotioneel en seksueel en gewelddadig, misbruikend en verwaarlozend relationeel gedrag. Tot dan gebruiken we het woord veiligheid

³⁰ <https://www.binnenlandsbestuur.nl/sociaal/promotieonderzoek-toont-tekortkomingen-beleid-partnergeweld>

gedrag veroorzaken. Dit vereist samenwerking tussen de betrokken partners bij acute en structurele situaties.

- Stabiele veiligheid: er zijn al een half jaar geen incidenten van lichamelijk, emotioneel en seksueel gewelddadig, misbruikend en verwaarlozend relationeel gedrag meer en de belangrijkste risicofactoren hebben geen negatief effect meer op de veiligheid in de relaties.
- Duurzame veiligheid door herstel: ieder betrokken individu heeft een eigen herstelplan waarin staat hoe hij/zij gedurende langere tijd wil werken aan en geholpen wil worden bij zelf geformuleerde doelen om welzijn te ervaren, weer te kunnen groeien, ontwikkelen en mee te doen naar vermogen.

Lokale teams, regionale veiligheidsteams en alle andere betrokken professionals focussen hier samen met het gezin/huishouden op. Het werken in de fasen van GSV en de doelen per fase is altijd het kader.

In iedere fase vindt hetzelfde proces plaats: van vraagverheldering, analyse, weging, oordeelsvorming, prioritering, besluitvorming, bepalen acties, uitvoering, evaluatie, bijstelling en borging. Dit is een complex proces binnen een complexe context.

Hierbij wordt ieders perspectief, kennis en ervaring uitgevraagd en meegewogen. Er is niet een methodiek of interventie leidend. Steeds wordt gebruik gemaakt van ieders ervaring en deskundigheid. Expertise vanuit interventies zoals bijvoorbeeld Multifocus, Signs of Safety, Functional Family Parole, Relationale Gezinstherapie en Multi-Systeem Therapie en verschillende vormen van traumabehandeling, maar ook bijdragen van bijvoorbeeld de huisarts, de thuiszorg, de reclassering, de wijkagent, de leerkracht van school en de hand- en spandiensten van de bureaus kunnen in iedere fase bij het realiseren van samen vastgestelde doelen en afspraken worden ingezet. Het gaat om integrale en afgestemde inzet van wat nodig is ten dienste van het gezin/huishouden.

De drie fasen zijn resultaatgericht en volgen het tempo van het gezin/huishouden. Kritisch nadenken is een voorwaarde voor het goed toepassen, het zijn geen afvinklijstjes.

Het is altijd maatwerk en vraagt activisme, volharding, deskundigheid, vertragen en verdragen, leren en samenwerken. In sommige situaties zal jaren- of zelfs levenslang gecompenseerd moeten worden, om een vorm van stabiele veiligheid vast te houden. Dit vraagt veel van professionals. Het uit kunnen voeren van samen gemaakte afspraken, gaat niet vanzelfsprekend. Het vraagt ook van het gezin/huishouden oefening en soms het trainen van vaardigheden. Een team dat samen de verantwoordelijkheid draagt en waarin de juiste deskundigheid aanwezig is om het lichamelijk, emotioneel en seksueel gewelddadig, misbruikend en verwaarlozend relationeel gedrag te stoppen,

helpt voorkomen dat professionals uitgeput raken. De organisatie heeft een belangrijke rol in het ondersteunen van de professionals.

Alleen door te werken met alle relaties binnen het specifieke systeem van dit gezin/ huishouden, is het mogelijk om met en voor alle leden van het gezin/huishouden te werken aan duurzame veiligheid. Dit geldt zowel voor de veiligheidsanalyse als de analyse van de onderliggende problemen (risicofactoren), en de hieruit volgende bescherming en hulp voor elk lid van het gezin/ huishouden. Hierbij wordt de kanttekening gemaakt dat steeds opnieuw een afweging moet worden gemaakt hoe systeemgericht werken er in dit gezin/huishouden uit ziet. Zo is bij dwingende controle een systeemgerichte veiligheids- en risicotaxatie en daarop gericht handelen onmisbaar voor een goede benadering, juist om bescherming goed te kunnen uitvoeren. En bij andere, meer situationele vormen van lichamelijk, emotioneel en seksueel gewelddadig, misbruikend en verwaarlozend relationeel gedrag, is het niet helpend om alle leden van het gezin/huishouden samen aan tafel te zetten. Dit vraagt voortdurend om een gezamenlijke, zorgvuldige afweging³¹.

GSV is, behalve op systeemgericht werken, ook gebaseerd op integraal werken. Het gaat om domeinoverstijgende samenwerking, bijvoorbeeld van justitie, medische zorg en jeugd- en volwassenenzorg of tussen zorg, straf en bestuur als er sprake is van een hoog veiligheidsrisico. Integraal werken betekent ook dat er niet alleen wordt gedacht in zorgoplossingen, maar ook in andere vormen van dienstverlening, zoals huisvesting of schuldhulpverlening en interventies vanuit het strafrecht.

Ten dienste van uiteindelijk duurzame veiligheid voor gezin/huishouden wordt ingezet wat nodig is. Als aanvullende expertise nodig is, wordt deze toegevoegd. Dat kan bijvoorbeeld expertise zijn van het regionale veiligheidsteam, van de volwassenen GGZ of vanuit het strafrechtelijk kader.

De gezamenlijke aanpak biedt de leden van het gezin/huishouden overzicht en zij blijven verantwoordelijk om stapsgewijs zelf meer grip te krijgen op de veelheid van problemen en hun eigen leven. Hierbij worden zij gestimuleerd en ondersteund door professionals. Het doel van de samenwerking (duurzame veiligheid door herstel van het gewone leven), biedt de leden van het gezin/huishouden perspectief.

In iedere fase wordt de PDCA-cyclus gevolgd (Plan-Do-Check-Act) en wordt de voortgang geëvalueerd. Er wordt ingezet wat helpend is om de samen geprioriteerde doelen te bereiken. Zo kan bijvoorbeeld traumabehandeling³² in iedere fase van toepassing zijn.

6.4 Vakkennis

Grondhouding, vaardigheden en werken met de visie Gefaseerd samenwerken voor Veiligheid, gelden voor alle professionals die werken met gezinnen/huishoudens waar sprake is van lichamelijk, emotioneel en seksueel gewelddadig, misbruikend en verwaarlozend relationeel gedrag.

De basis aan vakkennis is voor iedere professional hetzelfde. Het vernieuwd vakmanschap vraagt dat professionals opereren in een team waarin verschillende aandachtsvelden en expertises aanwezig

³¹ *Eerst samenwerken voor veiligheid, dan samenwerken voor risicogestuurde zorg*, Een duurzame visie op ketenzorg bij huiselijk geweld, kindermishandeling en seksueel misbruik, en de centrale rol hierbij van het triage-instrument Veilig Thuis, 2016, uitgave VNG/GGD GHOR

³² https://vng.nl/sites/default/files/2020-10/20201001_traumasensitief_werken_def.pdf

zijn. Vanuit een lerende omgeving en door elkaar aan te vullen, wordt collectieve wijsheid aangeboord. Niemand kan en hoeft alles te weten, samen ben je slimmer. Maar basiskennis van de volgende onderwerpen is voor iedere professional noodzakelijk³³. Het lokaal team beschikt over basiskennis, zodat signalen gezien worden en professionals weten wat vanuit hun rol te doen en laten. Het regionaal veiligheidsteam beschikt over expertise op deze onderwerpen:

- Gewelddynamiek;
- Risicofactoren die steeds opnieuw een schadelijk effect hebben voor lichamelijk, emotioneel en seksueel gewelddadig, misbruikend en verwaarlozend relationeel gedrag. Hiertoe behoren ook armoede, huisvestingsproblemen;
- Patronen binnen (gezins)systemen kunnen herkennen;
- Specifieke geweldsvormen, zoals seksueel en eengerelateerd geweld, oudervervreemding, ouderenmishandeling³⁴;
- Systeemgericht werken;
- Integraal werken: met een brede blik en breed handelen op alle leefgebieden;
- Netwerksamenwerking;
- Goed genoeg ouderschap;
- Shared Decision Making;
- Gespreksvaardigheden;
- Algemene werkzame factoren uit verschillende methodieken;
- Veiligheids- en risicotaxatie;
- Trauma-geïnformeerd werken;
- Plegeraanpak;
- Begeleiding en behandeling van kinderen;
- Gendersensitief werken;
- Relevante onderdelen van familie-, jeugd- en bestuursrecht (met name gezag, erkenning, kindbeschermingsmaatregelen en wet Tijdelijk Huisverbod), en informatiedeling;
- Kennis van inzet van bevoegdheden en maatregelen, werkproces rechtsbescherming met 3 fasen;
- Samenwerkingsafspraken tussen lokaal team en regionaal veiligheidsteam.

Deze kennis zal in 2024 in aparte modules uitgewerkt worden. Voor het lokale team volgt een werkpakket 'Werken aan Veiligheid'.

Gezinsprofielen:

Naar patronen binnen (gezins)systemen waar mensen beschadigd raken en tekort komen binnen relaties met anderen (waar sprake is van lichamelijk, emotioneel en seksueel gewelddadig, misbruikend en verwaarlozend relationeel gedrag) is nog weinig onderzoek gedaan.

En verschillende studies vinden verschillende gezinsprofielen. De toepasbaarheid van de profielen, om richting te geven aan de inzet van hulp en bescherming, is nog beperkt. Zo onderscheiden

³³ Met gebruikmaking van *Leidraad Werken aan Veiligheid*, 2023

³⁴ <https://www.huiselijkgeweld.nl/vormen>

Steketee et al. (2020) op basis van 99 interviews met mannen, vrouwen en kinderen uit 74 gezinnen waarin kindermishandeling en/of verwaarlozing heeft plaatsgevonden vijf gezinsprofielen³⁵:

1. Gezin in de stress;
2. Een van de partners oefent extreme controle of dwang uit;
3. De kindproblematiek staat voorop;
4. Een ouder of beide ouders hebben langdurige zorg nodig;
5. De ouders maken een conflictscheiding door:

Goulet et al.³⁶ onderscheiden eveneens vijf gezinsprofielen, op basis van 1455 gezinnen onder de aandacht van kindbescherming en op basis van 1123 gezinnen waarin verwaarlozing heeft plaatsgevonden, onderscheiden Clément et al.³⁷ ook vijf gezinsprofielen.

De profielen zijn vensters waardoor men naar de problemen van een gezin/huishouden kan kijken en helpen bij het herkennen van bepaalde patronen. De profielen overlappen gedeeltelijk of geheel en het is daarom pas gaandeweg het proces dat duidelijk wordt wat de precieze dynamiek in een uniek gezin is en welke systeemgerichte en integrale hulp in welke volgorde uit welke combinatie van domeinen daarbij past. Ook is het van belang te onderzoeken of deze profielen voldoende toepasbaar zijn op huishoudens zonder kinderen.

7 Aanvullende kennis voor professionals lokale teams

In het TKG is, in samenhang met de Hervormingsagenda Jeugd, een belangrijke rol weggelegd voor lokale teams. Nog niet alle lokale teams zijn voldoende toegerust voor deze taak. En de combinatie van taken vraagt veel van de professionals. Het TKG gaat uit van een lokaal team dat:

- Een brede blik hanteert;
- Basiskennis heeft over jeugd- en volwassenproblematiek, hulp, bestaanszekerheid, voorschoolse voorzieningen, onderwijs, huisvesting en vrouwenopvang;
- Een eerste onderzoek doet en inventariseert wat het gezin nodig heeft. In geval van signalen van lichamelijk, emotioneel en seksueel gewelddadig, misbruikend en verwaarlozend relationeel gedrag, onderzoekt het team, samen met het gezin, welke feiten aanleiding geven tot bezorgdheid en welke vervolgstappen gepast zijn. De jeugdgezondheidszorg, het jongeren(welzijns)werk en het schoolmaatschappelijk werk hebben een rol in preventie en signalering;
- Waar nodig specialistische expertise betreft. Hierbij kan gedacht worden aan schuldhulpverlening, specialistische kind- en volwassenhulp, of de GGZ voor jeugd en/of volwassenen;
- Het Lokaal Team heeft daarmee ook een netwerkfunctie. Zij dragen niet over, maar zetten (jeugd)hulp in en schakelen waar nodig (veiligheids)expertise in³⁸. Er ontstaat dan een

³⁵ <https://www.verwey-jonker.nl/artikel/week-tegen-kindermishandeling/de-meeste-gezinnen-lijken-in-een-profiel-te-passen>

³⁶ Goulet, M., Hélie, S., & Clément, M.-E. (2018). Child and family needs profiles among cases substantiated by child protection services. *Child Abuse & Neglect*, 81, 366-379. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2018.05.016>

³⁷ Clément, M.-È., Bérubé, A., Goulet, M., & Hélie, S. (2020). Family profiles in child neglect cases substantiated by child protection services. *Child Indicators Research*, 13, 433-454. <https://doi.org/10.1007/s12187-019-09665-z>

³⁸ Dit houdt in dat het lokale (wijk)team het vaste aanspreekpunt voor het gezin blijft.

gezamenlijke verantwoordelijkheid, naast ieders verantwoordelijkheid voor het eigen handelen.³⁹

Het uitgangspunt is een sterk lokaal team dat zelf ook ondersteuning/hulpverlening uitvoert en hierbij samenwerkt met alle gezinsleden/leden van het huishouden jong en oud (van -10 maanden tot 100+), hun sociaal- en professioneel netwerk. De professional is present en oprecht nieuwsgierig naar de verhalen en perspectieven van alle betrokkenen en het leven van het huishouden. Er is aandacht voor problemen en onderliggende oorzaken, maar zeker ook voor krachten en beschermende factoren⁴⁰.

Een professional van het lokale team is het vaste gezicht en aanspreekpunt voor alle leden van het huishouden, gedurende het gehele traject van het werken aan directe veiligheid tot en met duurzame veiligheid. Vaak zal het passend zijn om hier ook de coördinerende rol te beleggen, ter ondersteuning van het gezin/huishouden. Ook hier geldt dat de keuze steeds om onderbouwing vraagt.

De professional van het lokale team trekt, waar van toepassing, nauw op met een professional uit het regionale veiligheidsteam.

Lokale teams activeren en ondersteunen het gezin/huishouden altijd met hun toestemming en zijn daar transparant en duidelijk over. De Associatie Wijkteams heeft de opdracht aan lokale teams voor inwoners in (ernstig) onveilige situaties beschreven in acht onderdelen, die in de praktijk als één geheel worden uitgevoerd.⁴¹ Deze onderdelen zijn van toepassing voor de brede opdracht van lokale teams en dus ook als gezinnen/huishoudens te maken hebben met lichamelijk, emotioneel, seksueel gewelddadig, misbruikend en verwaarlozend relationeel gedrag.

1. Laagdrempelig toegankelijk zijn en laagdrempelig handelen;
2. Aanvullend werken op de mogelijkheden van de inwoner zelf;
3. Het versteken van de buurt;
4. Kijken met een brede blik;
5. Alert zijn;
6. Gezamenlijk bouwen aan veiligheid;
7. Het waarborgen van rechtsbescherming;
8. Transformeren naar gewenste situatie.

Het versterken van de buurt is belangrijk als steunstructuur voor gezinnen/huishoudens en professionals, terwijl we deze bron nog vaak onvoldoende benutten. Ook in het kader van preventie én de krapte op de arbeidsmarkt is het bouwen aan en verbinden van gemeenschapskracht van groot belang. Gemeenschapskracht helpt zowel preventief als curatief bij de maatschappelijke opgave van het TKG. Het heeft directe invloed op gezinnen/huishoudens in relatie tot gezond, veilig en positief opgroeien, zowel individueel als collectief. Dit is een collectieve maatschappelijke verantwoordelijkheid. De Raad voor Volksgezondheid en Samenleving (RVS) vraagt aandacht voor stevige sociale netwerken, die zorgen voor een stabiele context. Hierdoor wordt het 'gewone' leven

³⁹ <https://open.overheid.nl/repository/ronl-79dad0a9-c043-4a8b-8d15-f65d288242d2/1/pdf/tk-bijlage-toekomstscenario-kind-en-gezinsbescherming.pdf>

⁴⁰ Beweging Brede Blik | Projecten | voor Jeugd & Gezin (voordejeugdenhetgezin.nl)

⁴¹ <https://associatiewijkteams.nl/aw/wp-content/uploads/2023/06/21062023-Opdracht-van-lokale-teams-ten-aanzien-van-onveiligheid-versie-2.0.pdf>

van gezinnen en huishoudens versterkt. Het activeren van gemeenschapskracht is breder dan het versterken van het sociale netwerk van een individueel gezin of huishouden⁴².

Bij gezinnen/huishoudens die te maken hebben met lichamelijk, emotioneel en seksueel gewelddadig, misbruikend en verwaarlozend relationeel gedrag speelt vaak het ontbreken van een vertrouwde verbinding met (latente) sociale netwerken en de directe leefomgeving een rol. Dit heeft tot gevolg dat praktische en informele oplossingen niet worden erkend en georganiseerd. Men kent elkaar vaak wel maar men begrijpt, vindt en versterkt elkaar vaak niet.

Het lokale team ondersteunt (vaak langdurig) gezinnen/huishoudens in de wijk en komt bij de mensen achter de voordeur. Zij kennen de individuele behoeften en wensen van de gezinsleden/leden van het huishouden. Zij kunnen helpen bij het leggen en onderhouden van verbindingen met een informeel netwerk. Professionals hebben een belangrijke rol bij het vertalen en adresseren van diverse individuele signalen naar collectieve behoeftes en/of mogelijkheden. Deze worden geagendeerd op de juiste plek, zodat anderen ermee aan de slag kunnen. Ook voor professionals van het regionale veiligheidsteam is deze rol van toepassing.

8 Aanvullende expertise voor professionals van regionale veiligheidsteams

In het regionale veiligheidsteam is expertise aanwezig over lichamelijk, emotioneel en seksueel gewelddadig, misbruikend en verwaarlozend relationeel gedrag. Het lokaal team beschikt over basiskennis, zodat signalen gezien worden en professionals weten wat vanuit hun rol te doen en laten. Het regionaal veiligheidsteam beschikt over expertise op de onderwerpen die in 6.4 al zijn benoemd. Deze expertise is aanvullend op de kennis van het lokale team. Het regionaal veiligheidsteam wordt betrokken via het lokaal team of via meldingen van burgers, politie en andere professionals.⁴³

Met toestemming van het gezin/huishouden voegt het regionaal veiligheidsteam expertise toe aan het lokale team in de vorm van advies, consultatie of begeleiding. Hier zit een belangrijke verandering ten opzichte van de huidige situatie: een professional van het regionale veiligheidsteam kan samen met de professional van het lokale team het gezin/huishouden begeleiden, met hun toestemming. Ook kan er advies gevraagd worden. Als het gezin/huishouden daarvoor geen toestemming geeft, kan dit ook geanonimiseerd. Met toestemming van het gezin/huishouden kan het regionaal veiligheidsteam ook bijdragen aan het doen van onderzoek en het maken van een goede (verklarende) analyse.

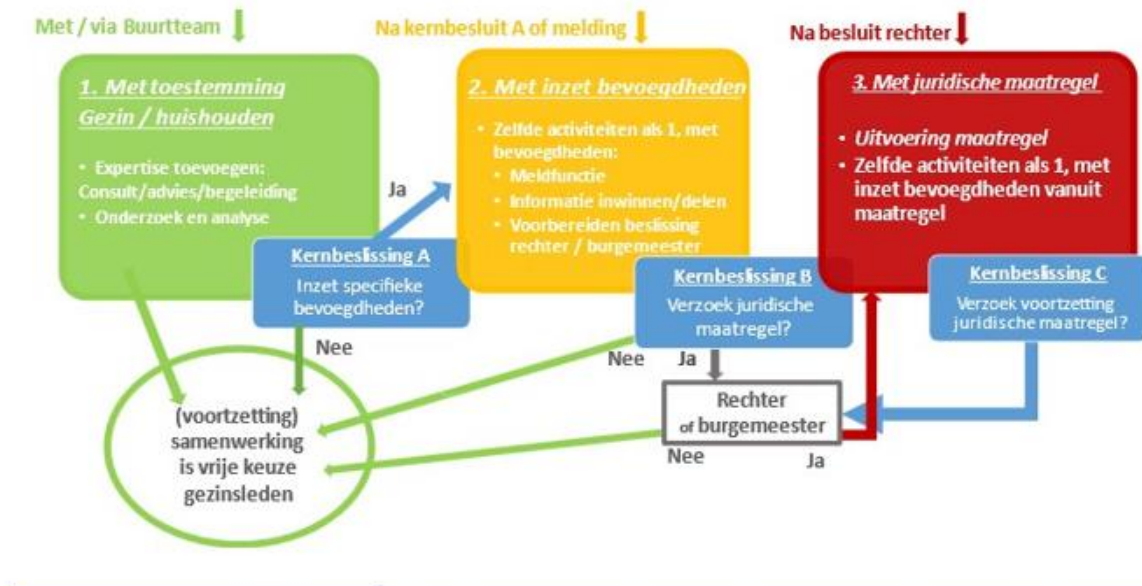
Als het gezin/huishouden geen toestemming geeft om samen te werken aan het stoppen van lichamelijk, emotioneel en seksueel gewelddadig, misbruikend en verwaarlozend relationeel gedrag, kan bescherming door de overheid nodig zijn. Het regionale veiligheidsteam kan bevoegdheden en/of maatregelen inzetten als afgewogen is dat dit helpend en proportioneel is. Uitgangspunt is daarbij een bescheiden rol van de overheid. En altijd wordt ook afgewogen of de inzet niet meer schade toebrengt. Ook als bevoegdheden of maatregelen worden ingezet, kan het lokale team het langdurige

⁴² Raad voor de Volksgezondheid en Samenleving, *Kinderen uit de knel*, 2023

⁴³ <https://open.overheid.nl/repository/rnl-79dad0a9-c043-4a8b-8d15-f65d288242d2/1/pdf/tk-bijlage-toekomstscenario-kind-en-gezinsbescherming.pdf>

vaste gezicht blijven (zolang het gezin/huishouden hier toestemming voor geeft). Vaak raken deze maatregelen ook niet alle gezinsleden of leden van het huishouden.

In alle drie de regimes vindt in het TKG een verandering plaats van proces denken en regie voeren naar expertise en hulp toevoegen in samenwerking tussen lokaal team en regionaal veiligheidsteam.

¹ hoor en wederhoor, kritische tegenspraak, transparantie, navolgbaarheid, rechtsgelijkheid, subsidiariteit (lichtste middel), proportionaliteit (middel in verhouding tot de ernst) en legitimiteit (wettelijke grondslag)

9 Facilitering van professionals

9.1 Samenwerking op alle niveaus

Wet- en regelgeving en het handelingskader vormen de basis voor één samenhangend kader voor elke vakbekwame professional.

Organisaties bieden een balans tussen het creëren van ruimte voor professionals en het bieden van houvast. Daarbij zijn zij terughoudend in het organiseren en kaderen. Geen afspraken en werkprotocollen toevoegen die niet helpend zijn bij de gevraagde grondhouding: een contextgerichte, integrale, systeem- en mensgerichte samenwerking.

Professionals hebben ruimte nodig om te doen wat nodig is; in dat specifieke gezin, in die unieke situatie, met de kennis van dat moment. Voor hun vasthoudende, activistische houding hebben zij een veilige en stimulerende werkomgeving nodig. Zij worden voldoende gefaciliteerd in tijd, zoals tijd voor scholing en reflectie. Een veilige omgeving waarin uitwisselen van kwetsbaarheden en onzekerheden met collega's en leidinggevendenden wordt gestimuleerd. Waar men terecht kan voor het samen sparren, ethische dilemma's kan bespreken, men kritisch bevraagd mag worden door collega's en leidinggevendenden over de eigen normen, waarden en werkwijze en men door de interactie bewust wordt van eigen blinde vlekken als daarop gewezen kan worden.

Leidinggevenden en managers die hun bevragen naar hun beweegredenen, niet om te oordelen over goed of fout, maar om er samen van te leren. Professionals worden bevraged op signalen, collectieve behoeften en onderliggende problemen in de buurt of wijk. Welke aanvullende mechanismes ondersteunen of versterken de gemeenschapskracht en wie kan hieraan een bijdrage leveren? Heldere afspraken over wie welke rol heeft in de samenwerking, zoals de coördinerende rol. Professionals worden gefaciliteerd bij het vertragen en het daadwerkelijk ophalen van alle perspectieven. Gecoacht worden bij het verdragen van ongemak, (h)erkenning dat je soms niets anders kunt doen dan present zijn.

In een dergelijke faciliterende lerende structuur ervaren professionals vertrouwen en ruimte tot zelfsturing.

Iedere organisatie heeft de rol om voor professionals de juiste randvoorwaarden te creëren. Als deze ondersteuning goed wordt opgepakt, kan de professional haar/zijn rol vervullen. Het betekent vooral het faciliteren van leren, reflecteren, kunnen onderbouwen van keuzes (vakbekwaam redeneren) en verder ontwikkelen van benodigde competenties. Het is echter niet voldoende om kwaliteit alleen te borgen op het niveau van de professional. Samenwerking is ook gericht op *kwaliteit als besturingsvraagstuk*. Uiteindelijk is de *maatschappelijke opgave* immers de toetssteen. Die opgave wordt bereikt door verschillende organisaties in het sociale- en veiligheidsdomein, die zich voortdurend, als complex adaptieve systemen, in wisselwerking met die omgeving ontwikkelen. Het samenwerken van partijen aan maatschappelijke opgaven is daarmee vooral een besturingsvraagstuk. En dus een vraag naar 'good governance'.⁴⁴ Waar kan het systeem helpen in plaats van leed toebrengen (bijvoorbeeld recentelijk de toeslagenaffaire)? Hulpverlening is meer dan wat de professional doet. Het vraagt van alle niveaus om regelmatig te reflecteren op werking van het ingerichte systeem, de rol van de afzonderlijke organisaties daarbinnen en, waar nodig, af te wijken en/of bij te stellen.

Het is aan de bestuurders om *de maatschappelijke opgave te vertalen in de organisatieopgave voor de individuele organisatie* en hierdoor richting te geven én tegelijkertijd ruimte te maken voor de samenwerking tussen professionals. Daarbij wordt gezamenlijk afgestemd om mogelijke tegenstrijdigheden en overlap te voorkomen.⁴⁵

Bestuurders dragen deze kant van de ondersteuning/hulp naar buiten toe uit. Zij bewaken het referentiepunt voor goede ondersteuning/hulp dat voor alle interne betrokkenen toetssteen is bij de dagelijkse beslissingen. Managers en bestuurders als hitteschild, als andere zaken dan goede zorg leidend dreigen te worden.

Het vraagt van beleid en bestuur om ondersteunend organiseren⁴⁶:

- Het gaat over het organiseren van 'wijze praktijken', met aandacht voor ruimte én regels, met oog voor organisatie (collectief) en professioneel (individueel) perspectief⁴⁷, waarin het leren kan plaatsvinden;

⁴⁴ Simons, HBR 1995 R. Simons, *Control in an age of empowerment*. Harvard Business Review (March- April) 1995, 80-88.

⁴⁵ Associatie Wijkteams, *Kwaliteit moet je doen*, kwaliteitsstatuut versie 1.0, 2022

⁴⁶ Associatie Wijkteams, *Kwaliteit moet je doen*, kwaliteitsstatuut versie 1.0, 2022

⁴⁷ W. Hart, Anders vasthouden. Vakmedianet Management 2017

- Het gaat over het vergroten van de samenwerking op verschillende niveaus (hoe ingewikkelder de casuïstiek, hoe meer je moet kunnen samenwerken buiten je kernopdracht en exploreren);
- Sturen op een verandering betekent ongemak en risico opzoeken, durven fouten (te laten) maken, uit de risicoregelreflex richting doelbewust risico opzoeken, durven experimenteren;
- Het realiseren van kwaliteit is kwetsbaar en vraagt bescherming. Van het gezin/huishouden door de professional, van de professional door de organisatie. Bescherming tegen de eis van maakbaarheid, ondersteuning bij het telkens afwegen in een fundamentele onzekerheid. Dat is niet loslaten van de professional (uit respect voor diens autonomie), maar anders vasthouden⁴⁸.
- Als kwaliteit in het netwerk wordt gerealiseerd, dan kun je je als individuele organisatie slechts procesmatig verantwoorden. Dat betekent: leren en ontwikkelen, en meten van impact (resultaat), individueel en collectief, waarbij met name het collectieve leren, ophalen van patronen en daarop acteren de aandacht van bestuur en beleid moet vragen.

10 Tot slot

Geen enkele hulpverlener of organisatie is in staat om eigenstandig het patroon van lichamelijk, emotioneel en seksueel gewelddadig, misbruikend en verwaarlozend relationeel gedrag te doorbreken. Samenwerking van professionals onderling is voorwaardelijk en kan alleen tot stand komen als er ook sprake is van samenwerking op bestuurlijk, beleidsmatig, management én kennisniveau. Het vraagt van bestuurders en hun organisaties dat zij systeemgericht en integraal naar het sociale-, maatschappelijke en veiligheidsdomein kijken. Waar kan het systeem helpen i.p.v. leed toebrengen?

De realisatie van de maatschappelijke opgave en het toekomstperspectief voor professionals vraagt om een transformatie, niet alleen verbeteren of aanpassen. Uitgangspunt is steeds het samenwerken van professionals in het dagelijks leven van gezinnen/huishoudens en de dagelijkse werkpraktijk van professionals. Facilitering door organisaties, beleid en bestuur wordt hiervan afgeleid.

Dit vraagt om samenwerking binnen de organisatie, maar ook collectieve samenwerking tussen organisaties in horizontale en verticale netwerken met open grenzen die samen leren en ontwikkelen op basis van een gedeelde ambitie, visie en handelingskader. Het vraagt ook de bereidheid om vanuit eenzelfde visie en gezamenlijk proces te werken, waarbij iedereen zich ten dienste stelt van de maatschappelijke opgave. Iedereen is zich bewust van de wederzijdse afhankelijkheid en beseft dat samenwerking essentieel is.

Na het vastleggen van de gezamenlijke ambitie en uitkomsten, regionaal en lokaal, is het aan de individuele bestuurder, manager, leidinggevende om de gezamenlijke maatschappelijke opgave te (laten) vertalen in de eigen organisatieopgave en het eigen handelen. Hierdoor geven zij richting én tegelijkertijd ruimte voor het vakbekwaam handelen van de professional.

⁴⁸ W. Hart, Anders vasthouden. Vakmedianet Management 2017

Het bestuurlijke leren is daarmee minstens zo belangrijk als het professionele leren op de werkvloer. Hoe stuur je op de ambitie? Hoe ben je congruent in je inrichting en uitvoering? Hoe dragen je organisatiekeuzes bij aan het realiseren van je opgave: versterken van inwoners en sociale verbanden? En omdat dit niet een individuele organisatie, maar een maatschappelijke opgave die alle inwoners betreft, gebeurt dat met elkaar en in contact, over de grenzen van de eigen organisatie heen.⁴⁹

Ook vraagt het om inbedding in de reguliere processen van de eigen organisatie waar gereflecteerd en geleerd wordt, zoals (begeleide) intervisie, casuïstiekbespreking, werkbegeleiding. Op deze manier wordt gewerkt aan een reflectieve praktijk binnen de eigen organisatie en in de samenwerking tussen organisaties

⁴⁹ Associatie Wijkteams, *Kwaliteit moet je doen*, kwaliteitsstatuut versie 1.0, 2022